

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

3/2014

ročník/volume 24

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 14

Typ článku/Type of article: recenzia publikácie/review of publication

Strany/Pages: 129 – 132

Dátum vydania/Publication date: 15. júl 2014/July 15, 2014

Recenzia publikácie/Review of publication

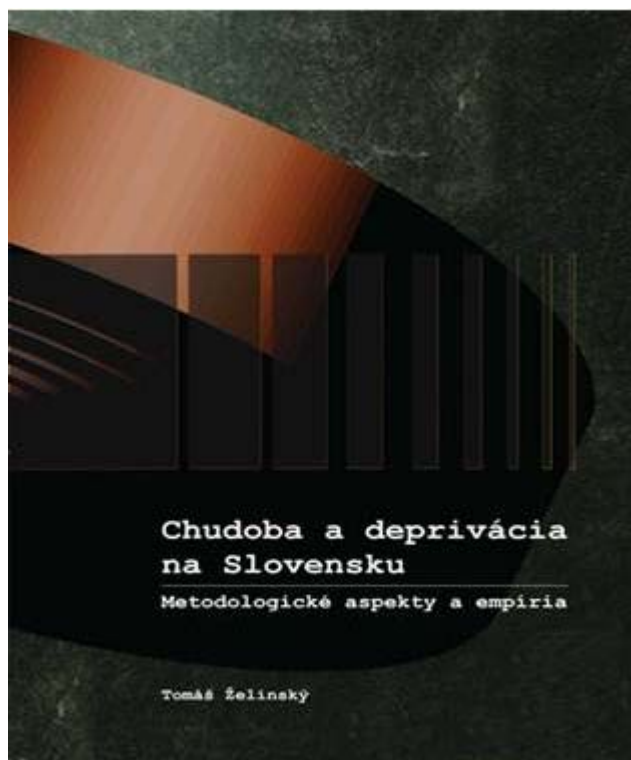
Tomáš Želinský:
**CHUDOBA A DEPRIVÁCIA NA SLOVENSKU.
 METODOLOGICKÉ ASPEKTY A EMPÍRIA**

**POVERTY AND DEPRIVATION IN SLOVAKIA.
 METHODOLOGICAL ASPECTS AND EXPERIENCE**

Vydavateľstvo EQUILIBRIA, Košice 2014, 228 s., ISBN 978-80-8143-133-0

1. ÚVOD

Chudobu možno považovať za zložitý jav, ktorým sa zaoberajú odborníci z rôznych vedných disciplín, ako napr. ekonómovia, sociológovia, psychológovia, štatistickí a pod. Dlhodobo sa vedú vedecké a politické diskusie o vymedzení pojmu *chudoba*. V rôznych koncepciách a prístupoch je chudoba rôzne definovaná a meraná. Neexistuje jediná definícia tohto fenoménu a neexistuje ani jediný všeobecne prijatý spôsob jej merania.

Hlavným cieľom monografie *Chudoba a deprivácia na Slovensku. Metodologické aspekty a empiria* autora doc. Ing. Tomáša Želinského, PhD., je poskytnúť podrobnú analýzu chudoby a deprivácie na Slovensku, a to cez optiku príjmovej chudoby, subjektívnej chudoby, relatívnej materiálnej deprivácie a majetkovej chudoby. Monografia je rozdelená do troch hlavných častí.

Prvá časť je teoretickým pohľadom na rôzne koncepty merania chudoby a deprivácie. Približuje najdôležitejšie koncepty, ako absolútny a relatívny, objektívny a subjektívny, rozlíšenie medzi príjmovou a majetkovou chudobou a relatívnou materiálnou depriváciou.

V druhej časti práce sú opísané vybrané štúdie životných podmienok Slovákov pred rokom 1989 a po ňom.

Nosná (tretia) časť sa venuje hlavnému cieľu monografie, a tým je podrobné opísanie metodiky a predstavenie hlavných dosiahnutých výsledkov. Výsledky sa najskôr prezentujú všeobecne – na úrovni krajiny, následne sa členia podľa troch typov domácností (domácnosti so zamestnanými, s nezamestnanými a s dôchodcami) a podľa krajov Slovenskej republiky. Výsledky tak poskytujú ucelený

obraz o chudobe a deprivácii na Slovensku v členení podľa typu domácnosti a podľa kraja.

Analýzy prezentované v práci sú založené predovšetkým na výsledkoch výberového zisťovania EU SILC¹ (2005 až 2011) realizovaného Štatistickým úradom SR a na výberovom zisťovaní HFCS 2010² realizovanom Národnou bankou Slovenska.

2. PODROBNEJŠIE O PUBLIKÁCIÍ

Cieľom prvej časti monografie je opísať teoretické východiská, ktoré tvoria základ skúmania chudoby a deprivácie. Je rozdelená do troch kapitol: Individuálny blahobyť, Vymedzenie pojmov chudoba a deprivácia a Základné prístupy k meraniu uvedených javov. Bližšie sa týmito pojmami nebudeme zaoberať, spomenieme len, že významným prínosom práce je aj odhad mier majetkovej chudoby na Slovensku, keďže hlavným problémom je nedostatočná dostupnosť údajov. Analýza chudoby sa najčastejšie uskutočňuje na základe údajov o príjmoch, resp. spotrebe. Posudzovanie životných podmienok a finančnej situácie len na základe príjmov nie je úplné, pretože domácnosti s rovnakým príjmom môžu disponovať rôznym majetkom. Aj preto sa odporúča dopĺňať údaje o príjmoch údajmi o majetku domácností. Avšak kým získať prehľad (vo forme individuálnych údajov) o príjmovej situácii domácností je relatívne jednoduché, a to či už na základe výberových zisťovaní, alebo administratívnych zdrojov údajov, v prípade úspor a iných foriem majetku je to zložitejšie.

Druhú časť monografie tvorí prehľad vybraných analýz a štúdií príjmov a chudoby na Slovensku od roku 1958 po súčasnosť. Za medzník v skúmaní chudoby možno považovať rok 1989, a preto táto časť pozostáva z dvoch kapitol – Prehľad vybraných analýz pred rokom 1989 a Prehľad analýz po roku 1989. Zo zaujímavých výsledkov by sme mohli spomenúť porovnanie Českej a Slovenskej republiky. Kým v roku 1958 bolo v Českej socialistickej republike len 6,7 % osôb s obmedzenou možnosťou spotreby, v Slovenskej socialistickej republike tento podiel predstavoval až 21,1 %. Je teda zrejmé, že medzi českou a slovenskou časťou republiky existovali výrazné rozdiely, no postupne sa zmiernovali. V roku 1988 boli rozdiely najnižšie: 6,1 % v ČSR a 9,0 % v Slovenskej socialistickej republike. Zmena spoločenského zriadenia po roku 1989 sa prejavila v mnohých aspektoch života ľudí a spoločnosti ako takej. Po roku 1989 museli ľudia čeliť novým hrozbám, akými boli inflácia a nezamestnanosť. Cenová liberalizácia v roku 1991 spôsobila, že medzi rokmi 1989 a 1992 nastal takmer stopercentný nárast cenovej hladiny. Zmeny sa významným spôsobom dotkli aj trhu práce. Politika plnej zamestnanosti počas socializmu mala za následok prezamestnanosť a neskôr prudký nárast nezamestnanosti. Je teda zrejmé, že tento negatívny vývoj sa premietol do životných podmienok československých domácností a došlo k nárastu príjmových, ale aj iných foriem nerovností medzi ľuďmi. Podiel osôb ohrozených rizikom chudoby odhadnutý na základe údajov mikrocenzov od roku 1989 nepretržite narastal. Do roku 1996 sa podiel domácností ohrozených rizikom chudoby zvýšil takmer trojnásobne – na

¹ **EU SILC**, zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností – European Union Statistics on Income and Living Conditions.

² **HFCS**, zisťovanie o finančnej situácii a spotrebe domácností – Household finance and consumption survey.

úroveň 5,9 %. Podľa údajov mikrocenzu 2003 sa miera rizika chudoby zvýšila až na úroveň 16,0 %. V súvislosti so vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa hlavným zdrojom informácií na výskum chudoby a sociálnej exklúzie stalo zisťovanie EU SILC.

Tretia časť predstavuje hlavnú časť monografie. Po podrobnom opise použitých metód nasleduje detailná analýza príjmovej chudoby, subjektívnej chudoby, relatívnej materiálnej deprivácie a majetkovej chudoby na Slovensku. Výsledky sa členia aj podľa typu domácnosti a podľa kraja.

Autor najskôr opísal použité údaje – výberové zisťovanie EU SILC a výberové zisťovanie HFCS. Ďalej uviedol matematickoštatistické metódy, ktoré použil na analýzu chudoby a deprivácie na Slovensku. Z vybraných ukazovateľov chudoby spomenieme mieru rizika chudoby, hranicu rizika (monetárnej) chudoby, mieru rizika chudoby zakotvanej v čase, FGT³ aditívne miery chudoby a SST⁴ index.

Autor tiež analyzoval citlivosť miery rizika chudoby na ekvivalentnú škálu a odhad miery rizika subjektívnej chudoby.

Čo sa týka materiálnej deprivácie, tak v tretej časti monografie sa analyzuje tzv. miera silnej materiálnej deprivácie. Tento indikátor je jedným z indikátorov v rámci stratégie EÚ 2020 a je definovaný ako podiel populácie, ktorá čelí nútenému nedostatku v aspoň 4 z 9 položiek, ktoré si domácnosť nemôže finančne dovoliť.

Na záver sa analyzujú dva odhady miery tzv. majetkovej chudoby.

3. NIEKTORÉ ZAUJÍMAVÉ VÝSLEDKY Z TRETEJ ČASTI MONOGRAFIE

Z pohľadu relatívnej monetárnej chudoby patrí Slovensko podľa oficiálnych štatistík medzi krajiny s nízkou mierou rizika chudoby. Je to spôsobené najmä relatívne nízkou variabilitou príjmov. Aj preto je potrebné posudzovať mieru rizika monetárnej chudoby na Slovensku opatrným spôsobom. V období medzi rokmi 2005 až 2007 miera rizika chudoby postupne klesala z úrovne 13,3 % na 10,5 %, následne rástla a v roku 2011 dosiahla hodnotu 13,0 %. Podľa zistení sú chudobou najviac ohrozené nezamestnané osoby (a osoby žijúce s nimi v jednej domácnosti). Domácnosti s dôchodcami sú chudobou relatívne menej ohrozené, ako je to v prípade domácností s nezamestnanými. Je však potrebné pripomenúť, že ide o relatívny pohľad. Medián ekvivalentného disponibilného príjmu týchto dôchodcov je pod úrovňou národného mediánu a nízka miera rizika monetárnej chudoby je z veľkej časti spôsobená nízkou nerovnosťou v rozdelení príjmov dôchodcov.

Hodnotenie subjektívneho vnímania chudoby samotnými osobami je omnoho zložitejšie, pretože neexistuje všeobecne akceptovaná metodika. Podľa viacerých prepočtov uskutočnených v práci bolo na Slovensku v roku 2005 cca 80 % subjektívne chudobných a tento podiel klesol do roku 2011 na úroveň 40 až 45 %.

³ *FGT, Fosterove-Greerove-Thorbeckove miery chudoby možno považovať za najznámejšiu skupinu aditívnych mier chudoby.*

⁴ *SST, Senov index chudoby, ktorý zohľadňuje podiel chudobných, hĺbku chudoby a nerovnosť medzi chudobnými.*

Miera silnej materiálnej deprivácie klesla z úrovne 22,1 % v roku 2005 na 10,6 % v roku 2011. Medzi položky s najväčšou mierou núteného nedostatku na Slovensku možno zaradiť *neschopnosť dovoliť si dovolenku, neschopnosť dovoliť si jedlo z mäsa* (príp. vegetariánsky ekvivalent) *každý druhý deň* a *neschopnosť čeliť neočakávaným výdavkom*.

Keby sme za majetkovo chudobnú považovali osobu, ktorej úspory nevystačia na pokrytie mesačných výdavkov vo výške 100 eur počas obdobia jedného mesiaca, približne 10 % Slovákov by sa považovalo za majetkovo chudobných. Zvýšením hranice chudoby (t. j. mesačných výdavkov) na 400 eur a obdobia na tri mesiace by sa za majetkovo chudobné považovali takmer dve tretiny osôb.

Z regionálneho pohľadu je chudobou a depriváciou najviac ohrozeným regiónom *Prešovský kraj*. Kým v prípade Bratislavského, Trnavského a Trenčianskeho kraja nastalo v období medzi rokmi 2005 a 2011 zlepšenie relatívnej pozície z pohľadu chudoby a deprivácie, v Banskobystrickom, Nitrianskom a Prešovskom kraji nastalo, naopak, zhoršenie relatívnej pozície. Ukazovatele chudoby a deprivácie v krajoch Slovenska korešpondujú s mierou nezamestnanosti a úrovňou miezd.

Za jeden zo základných faktorov chudoby možno považovať príjem. Zrejmý je súvis medzi výškou príjmu a finančnou depriváciou, keď si ľudia nemôžu dovoliť spotrebovať všetky statky a služby, ktoré by chceli a z ktorých niektoré dokonca tvoria bežný štandard spoločnosti. Nízka úroveň príjmov úzko súvisí aj s majetkovou chudobou, keďže nízky príjem nedovoľuje osobám a domácnostiam v žiaducej miere tvoriť úspory a zhodnocovať osobný majetok. Na Slovensku je relatívne nízka úroveň miezd. Toto konštatovanie nevychádza len z údajov výberového zisťovania EU SILC, ale je potvrdené zisteniami kolegov z Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied. Dospeli k nim na základe analýz individuálnych údajov o príjmoch poskytnutých Sociálnou poisťovňou. Podľa spomínaných zistení malo v roku 2011 viac ako 60 % pracujúcich alebo podnikajúcich Slovákov čistý mesačný príjem nižší ako 500 eur.

4. ZÁVER

Monografia má *vedecký charakter*. Zaoberá sa fenoménom chudoby a deprivácie najskôr z *teoretického hľadiska* (prvá časť). V druhej časti autor zaujímavo vytvoril *historický prehľad vybraných analýz a štúdií príjmov a chudoby na Slovensku od roku 1958 po súčasnosť*, kde uviedol mnohé zaujímavé výsledky. *Najväčší praktický význam má tretia časť monografie*, v ktorej autor analyzuje údaje z dvoch výberových zisťovaní – EU SILC a HFCS. Uvedené výsledky poskytujú *ucelený obraz o súčasnej chudobe a deprivácii na Slovensku v členení podľa typu domácnosti a podľa kraja*. Texty v monografii sú vhodne doplnené vybranými tabuľkami a grafmi, ktoré sprehľadňujú zverejnené výsledky. Publikácia obsahuje rozsiahlu tabuľkovú a grafickú prílohu so všetkými výsledkami.

RÓBERT VLAČUHA
Štatistický úrad SR